

УКРАЇНА – ЗВІТ ПРО СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ У СВІТІ – 2013 РІК

Основні положення

Конституція та інші закони й політичні принципи захищають свободу віросповідання, і на практиці влада загалом поважала цю свободу. У суперечках між релігійними групами представники місцевої влади іноді підтримували одну зі сторін. Продовжували існувати проблеми з реституцією майна, але представники влади і надалі сприяли поверненню деяких об'єктів громадської власності. Високопоставлені представники основних релігійних груп та релігійні спостерігачі продовжували висловлювати занепокоєння через прийняття в грудні 2012 року поправок до головного закону про релігію, якими було розширено контроль влади за релігійною діяльністю. Релігійні лідери зазначали, що органи влади розробили й ухвалили цей законопроект, не враховуючи їхніх позицій. Вони наполягали на тому, щоб парламент прийняв концепцію стосунків між церквою та державою у тому вигляді, як вона була сформульована релігійними групами в 2004 році.

Надходили повідомлення про протиправні дії або дискримінацію з боку суспільства на ґрунті релігійної приналежності, віри чи практики. Серед них були випадки нападів, прояви антисемітизму, антимусульманської дискримінації та дискримінації проти деяких християнських конфесій. Надходили також повідомлення про акти вандалізму щодо майна релігійних громад.

Посол США, співробітники Посольства та офіційні особи з Вашингтону продовжували взаємодіяти з владою, релігійними та світськими організаціями та неурядовими організаціями (НУО) з метою підтримки свободи віросповідання. Протягом року співробітники Посольства зустрічалися з лідерами православної, католицької, протестантської, мусульманської та іудейської громад.

Розділ I. Релігійна демографія

За оцінками уряду США (липень 2013 року), чисельність населення країни становить 44,6 мільйона. За даними національного опитування, проведеного в березні 2013 року Центром Разумкова, незалежним аналітичним центром у галузі політики, 70,6% респондентів вважають себе православними християнами, 5,7% – греко-католиками, 1,3% – римо-католиками, 0,8% – протестантами, 0,7% – мусульманами і 0,3% – іудеями. Ще 8,6% визначили себе як «просто християнин» і 11,3% відзначили, що не належать до жодної релігійної групи.

Згідно з тим же опитуванням, 19,6% населення відносять себе до Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП), 18,3% – до Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП), 28,8% - не відносять себе до жодної з православних церков і визначаються як «просто православні віруючі», 0,8% - до Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) і 0,5% - до Руської Православної Церкви.

Українська Греко-Католицька Церква є найбільшою неправославною церквою, яка має орієнтовно 4 мільйони прихожан. Кількість прихожан Римо-Католицької Церкви становить орієнтовно один мільйон.

За оцінками органів влади та незалежних аналітичних центрів, чисельність мусульманського населення становить 500 тисяч чоловік, хоча за оцінками деяких мусульманських лідерів ця цифра сягає двох мільйонів. Згідно з даними органів влади, більшість з них становлять кримські татари, чисельність яких оцінюється орієнтовно в 300 тисяч і які складають третю за розміром етнічну групу в Криму. Найбільшою протестантською общиною є Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів. До інших християнських груп належать п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, лютерани, англіканці, кальвіністи, методисти, пресвітеріани, свідки Ієгови та члени Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони). Є також буддисти, послідовники Фалуньгун, товариства Свідомості Крішні. За даними останнього державного перепису населення, проведеного у 2001 році, в країні налічується близько 130 600 євреїв; однак за оцінками деяких місцевих єврейських лідерів, чисельність осіб єврейського походження становить не менше 370 тисяч.

Розділ II. Стан пошанування свободи релігії з боку влади

Політико-правова база

Конституція та інші закони й політичні принципи захищають свободу віросповідання.

Державної релігії немає.

Відповідно до головного закону про релігію від 1991 року, метою внутрідержавної релігійної політики є «відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних, культурних та релігійних груп з метою забезпечення формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання».

Головний закон про релігію вимагає, щоб релігійні організації зверталися до органів місцевої влади для отримання дозволу на проведення релігійних обрядів та церемоній у громадських місцях щонайменше за 10 днів; такий

УКРАЇНА

дозвіл не потрібен для проведення служб у місцях релігійного призначення, місцях поховання, приватних помешканнях, притулках для літніх людей та інвалідів, медичних та пенітенціарних установах або приміщеннях компаній.

Діяльність релігійних працівників повинна бути санкціонована Міністерством культури. Прийнятими в грудні 2012 року поправками до головного закону про релігію кількість органів влади, уповноважених контролювати релігійні організації, збільшено за рахунок доручення до них Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ та всіх інших «центральної влади».

Закон, включно з поправками, прийнятими в грудні 2012 року, вимагає, щоб релігійні групи реєструвались у Державній реєстраційній службі (підпорядкованій Міністерству юстиції) та в органах місцевого самоврядування. Щоб мати право на реєстрацію, релігійна група повинна складатися щонайменша з 10 дорослих членів. У законі не вказано, котра з двох процедур реєстрації повинна здійснюватися першою або якими є наслідки реєстрації в неправильному порядку. Аби отримати статус юридичної особи, релігійна група повинна мати належну реєстрацію. Без статусу юридичної особи релігійна група не може володіти майном, здійснювати банківські операції чи публікувати матеріали. Загальнонаціональні релігійні організації не можуть бути зареєстровані чи визнані юридичними особами, а отже не можуть володіти майном або провадити іншу підприємницьку діяльність, хоча їхні зареєстровані релігійні організації мають таке право.

Лише зареєстровані релігійні групи можуть вимагати реституції об'єктів комунальної власності, конфіскованих комуністичним режимом. З питань реституції майна релігійні групи повинні звертатися до місцевих органів влади. Хоча законом встановлено, що розгляд заяви про реституцію повинен бути завершений протягом одного місяця, часто це тривало набагато довше.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних груп і дає вузьке визначення дозволених видів діяльності зарубіжних священнослужителів, проповідників, наставників та інших представників іноземних релігійних організацій. Згідно закону, зарубіжним релігійним діячам дозволено «займатися проповіданням, виконанням релігійних обрядів чи іншою канонічною діяльністю».

Закон обмежує викладання релігії у рамках програми загальноосвітніх шкіл. До програми державних шкіл включено курс «Етика віри».

Законом дозволена альтернативна невійськова служба для осіб, які відмовляються від несення військової служби з релігійних міркувань, і заборонене створення релігійних організацій у військових установах чи військових частинах. У Збройних Силах немає капеланського корпусу; однак

УКРАЇНА

Міністерство оборони та основні релігійні групи співпрацюють у рамках Ради у справах душпастирської опіки для військовослужбовців, створеної Міністерством. Закон вимагає, щоб командири військових підрозділів давали можливість своїм підлеглим брати участь у релігійних службах.

Закон 2012 року передбачає антидискримінаційну експертизу законопроектів та урядових нормативних документів, у тому числі з точки зору релігії. В законі зазначено, що ця експертиза здійснюватиметься згідно з інструкціями, які повинні бути розроблені Кабінетом Міністрів.

Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, створений відповідно до конституції, щороку складає для парламенту звіт, що містить розділ, присвячений свободі віросповідання.

Застосування владою правових норм

Церковні лідери, релігійні організації та захисники прав людини продовжували закликати Президента скасувати 12 поправок до головного закону про релігію, що були запроваджені в грудні 2012 року. Вони стверджували, що уряд розробив і ухвалив законопроект без урахування їхньої думки. Серед положень, що викликали в них занепокоєння, були збереження системи дозволів на проведення мирних зібрань, системи подвійної реєстрації релігійних громад та положення, яке надає Міністерству культури повноваження надавати погодження діяльності іноземних релігійних працівників.

5 лютого Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) закликала уряд залучати релігійні групи до процесу підготовки проектів майбутніх поправок до головного закону 1991 року. Президент дав доручення Кабінетові Міністрів включити релігійні групи в процес розробки, аби такі поправки створювали «сприятливі умови» для діяльності релігійних груп. 3 березня Рада Євангельських Протестантських Церков повторно висловила своє занепокоєння щодо поправок 2012 року.

У квітні Президент Янукович зустрівся з членами ВРЦіРО, щоб обговорити існуючий стан взаємовідносин між церквою та державою. Численні члени ВРЦіРО поставили під сумнів бажання влади почути їхню стурбованість, але в цілому вони оцінили цю зустріч як позитивний крок до розвитку робочих взаємостосунків між владою та релігійними організаціями.

У своєму звіті для парламенту, датованому 5 червня, Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини закликав до негайного вжиття владою заходів для вдоволення прохань релігійної спільноти про спрощення процедур реєстрації релігійних груп. Релігійні групи неодноразово скаржилися на те, що цей процес складний і займає тривалий час. Всі основні релігійні організації продовжували закликати державну владу встановити

УКРАЇНА

прозорий юридичний процес для розгляду заяв про реституцію. Більшість організацій повідомляли про проблеми й затримки у процесі реституції, спрямованому на повернення власності, відібраної комуністичним режимом. Розгляд заяв щодо реституції майна християнської, іудейської та мусульманської громад ускладнювали кілька чинників, включно з міжобщинним суперництвом за певні об'єкти власності, використанням об'єктів державними установами, визнанням їх спорудами історичного значення, питаннями юрисдикції органів місцевого самоврядування та попереднім переданням у приватну власність. Місцеві офіційні особи іноді займали позицію тієї чи іншої сторони у суперечках стосовно реституції майна. Римо-Католицька Церква продовжувала наполягати на поверненні державою будівлі колишнього храму в Севастополі її парафії. Лідери іудейської общини повідомляли про триваючі труднощі з муніципальними органами влади Балти, Тернополя й Києва щодо реституції майна. Так само й лідери мусульманської громади висловлювали занепокоєння щодо невирішених звернень про реституцію історичних релігійних споруд у Миколаєві та Бахчисараї. Караїмська община продовжувала вимагати повернення будівель *кенас* (молитовних будинків) у Києві та Сімферополі.

ВРЦіРО закликала парламент ввести мораторій на приватизацію попередньо конфіскованих релігійних споруд, що перебувають у державній та комунальній власності. ВРЦіРО також закликала владу надати державну акредитацію релігійним начальним закладам, що надають теологічну освіту. ВРЦіРО просила уряд дозволити релігійним групам володіти та управляти приватними навчальними закладами, де, окрім світської програми, студентів навчали б згідно релігійних цінностей релігійної організації-засновниці.

29 липня Закарпатська обласна державна адміністрація області повернула Римо-Католицькій Церкві культову споруду в Мукачевому.

30 вересня Вінницька обласна державна адміністрація повернула УПЦ МП право власності на церкву Святої Трійці у селі Іллінці.

Для кримських татар релігійна та етнічна приналежність тісно переплетені між собою, що ускладнює класифікацію випадків брутального поводження як прояв релігійної або етнічної нетерпимості. Члени Меджлісу, центрального виконавчого органу кримських татар, і базовані в Криму правозахисні групи продовжували критикувати кримський уряд за надання дозволу використовувати в школах підручники, що містять нібито підбурюючі та історично хибні матеріали про кримськотатарських мусульман.

У певних регіонах країни менш чисельні релігійні групи продовжували повідомляти про неоднакове ставлення з боку місцевої влади. В деяких центральних і південних регіонах про подібні випадки повідомляли римо-католики, прихожани УПЦ КП, УГКЦ та мусульмани. Наприклад, за повідомленнями представників УГКЦ, місцева влада в Одесі продовжувала

УКРАЇНА

демонструвати небажання виділяти землю для церков УГКЦ. За повідомленнями представників УПЦ МП, органи місцевого самоврядування у Львові та Івано-Франківську відмовилися надати землю для церков УПЦ МП. УПЦ КП скаржилась на небажання Донецьких обласних та кримських муніципальних властей виділяти землю для будівництва церков. За повідомленнями Союзу Баптистів, органи місцевої влади Івано-Франківська затримували виділення землі для будівництва церкви.

Об'єднання комітетів для захисту прав євреїв колишнього Радянського Союзу (ОКЗЄ) у Львові закликала адміністрацію міста надати юридичний захист місцю розташування синагоги «Золота Роза» (Турей Захав) та навколишнім історичним спорудам. Будівництво на цій території не відновлювалось, але ОКЗЄ висловило занепокоєння тим, що немає жодних юридичних гарантій того, що подальші будівельні роботи не будуть відновлені.

За повідомленнями органів влади, відмов у видачі віз зарубіжним релігійним працівникам не було. Проте релігійні групи повідомляли, що бюрократичні перепони і надалі перешкоджали своєчасному наданню віз релігійним працівникам. У результаті деякі групи шукали альтернативні способи законного провадження діяльності їхніх працівників у країні. 13 листопада шведському протестантському проповіднику Карлу Густаву Северину було відмовлено у в'їзді. Уряд не надав жодних пояснень цього рішення.

Розділ III. Стан пошанування суспільством свободи релігії

Надходили повідомлення про протиправні дії та дискримінацію з боку суспільства на ґрунті релігійної приналежності, вірувань або відправи релігійних обрядів. Серед них траплялися прояви антисемітизму та антимусульманської дискримінації, а також дискримінація та напади на християнські конфесії по всій країні та акти вандалізму проти релігійного майна.

Надійшло кілька повідомлень про антисемітські акти вандалізму, включно з оскверненням меморіалів жертвам Голокосту в Києві та Нікополі, оскверненням синагоги в Миколаєві.

Лідери єврейської громади зазначали, що недостатня увага органів влади до розслідування антисемітських інцидентів залишалася незмінною проблемою. Одним з прикладів є напад у 2012 році, під час якого було поранено Геннадія Фраєрмана, голову місцевого благодійного фонду «Хесед Ошер» та лідера місцевої єврейської общини в м. Рівне, і який станом на кінець року залишався нерозкритим.

19 березня на синагозі Розенберга та пам'ятнику Шолому Алейхему в Києві були розклеєні листівки з антисемітськими висловлюваннями і логотипом

УКРАЇНА

партії «Свобода». 6 квітня, під час антиурядового мітингу в Черкасах, шестеро молодиків у сорочках з логотипом «Свободи» і фразою «Бий жидів» напали на активіста-правозахисника й серйозно травмували його. В обох випадках члени партії «Свобода» в парламенті заявляли, що їхні опоненти інсценували ці інциденти, щоб дискредитувати партію.

28 липня священник Української Автокефальної Православної Церкви проводив богослужіння під час церемонії перепоховання членів українського підрозділу дивізії Ваффен СС – дивізії «Галичина» у селі Гологори Львівської області. Кілька учасників церемонії були вдягнені в нацистську уніформу СС.

У липні вандали пошкодили понад десять надгробних каменів на єврейському кладовищі в Прилуках Чернігівської області. Міліція розпочала слідство. 20 серпня представники єврейської общини побачили свастики на 17 надгробках того ж кладовища. Правопорушники досі не виявлені.

29 жовтня кількадесят активістів проросійських груп у Севастополі протестували проти спорудження в місті синагоги Хабад. ЗМІ цитували висловлювання одного з організаторів мітингу Володимира Тюніна, який заявив, що Хабад – «людиноненависницька, сіоністська секта». Учасники протесту також критикували намагання місцевої римо-католицької пастви домогтися повернення споруди колишньої міської римо-католицької церкви, яку радянська влада перетворила на кінотеатр.

11 листопада речник головного рабина м. Севастополя оприлюднив заяву, в якій було висловлене його занепокоєння антисемітською діяльністю кількох груп, включно з партією «Русь єдина», Координаційною радою російських організацій Таврії і Севастополя, рухом «За єдину Русь», Союзом руського народу і групою, що називає себе Чорноморською козацькою сотнею.

Єврейська громада занепокоєна тим, що залишається невирішеною ситуація з Краківським ринком у Львові, який розташований на землях стародавнього єврейського кладовища і досі залишається там.

Надійшло кілька повідомлень про осквернення й підпали, спрямовані проти мусульманської общини. 3 березня вандали осквернили свастикою та образливими написами стіни будівлі Духовного управління мусульман Криму в Сімферополі.

Духовне управління мусульман Криму підозрювало, що пожежі в мечетях міста Саки 13 жовтня та села Рівне 15 жовтня були спричинені підпалювачами. Меджліс кримськотатарського народу і місцева влада засудили ці напади як провокацію, спрямовану на дестабілізацію регіону.

Надійшло кілька повідомлень про підпали та акти вандалізму щодо християнських церков і напади на осіб християнського віросповідання.

УКРАЇНА

Свідки Ієгови повідомили про 24 випадки фізичних нападів та 79 випадків вандалізму і підпалів протягом року.

5 лютого невідомі порушники підпалили Зал Царства в Горлівці, Донецька область.

28 лютого вандали надряпали «666» на вхідних дверях Залу Царства Свідків Ієгови у Вознесенську, Миколаївська область, і виклали гілки дерев у формі свастики на землі поряд з будівлею.

25 листопада Євген Ігліньський (працівник автоінспекції), Анатолій Довгань (підполковник у відставці) і Руслан Іванов напали на Олександра Анатолійовича Третяка, члена громади Свідків Ієгови, який повертався з богослужіння. Потерпілий подав заяву про замах на вбивство, вмотивоване релігійною дискримінацією, і назвав ім'я міліціонера, який брав участь у ньому. Протягом 22 днів перебування в лікарні відвідувачі двічі погрожували п. Третяку, вимагаючи відмовитись від звинувачень. У грудні районний суд відхилив його прохання про передання розслідування з міліції в прокуратуру через заявлену причетність міліції та зволікання з розслідуванням.

27 березня невідомі вандали зруйнували статую Божої Матері біля каплиці УГКЦ у Золотоноші, Черкаська область.

16 квітня римо-католицька черниця отримала поранення, коли невідомий вистрілив із пневматичної зброї у групу римо-католиків, що молилися у місці, офіційно відведеному для будівництва церкви Св. Франциска в Оболонському районі міста Києва. Міліція не втручалась, коли деякі місцеві мешканці повідомляли про неодноразові випадки перешкоджання вандалами підготовці до будівництва об'єкту. Представники Римо-Католицької Церкви в Києві скаржилися на бездіяльність властей щодо вандалізму на цьому майданчику.

25 серпня невідомі підпалили храм Василя Великого, Григорія Богослова і Іоанна Златоуста УПЦ МП в Києві.

3 грудня невідомі вандали підпалили Хрестовоздвиженську церкву УПЦ КП в Євпаторії.

17 січня вперше українські християни допомогли відзначити День іудаїзму в Одесі. Ініціатором святкування стала Комісія УГКЦ для сприяння єдності між християнами; підтримку надали Ординарій Одесько-Сімферопольської дієцезії єпископ Броніслав Бернацький, Одесько-Кримський екзарх УГКЦ єпископ Василь (Івасюк) і Глава Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви в Україні єпископ Уланд Шпалінгер.

Інститут прав людини і запобігання екстремізму та ксенофобії став місцем проведення третього міжнародного Київського міжконфесійного форуму, що

УКРАЇНА

проходив 23-24 квітня. В ньому взяли участь представники християнських, іудейських, мусульманських, сикхських та буддистських організацій. Президент Янукович схвалив їхні зусилля заради поширення «толерантності й людських цінностей, незалежно від віросповідання».

15-16 жовтня Україна, у своїй ролі Голови ОБСЄ, спільно з Українським єврейським комітетом стали господарями міжнародної конференції з антисемітизму.

Розділ IV. Політика Уряду США

Посол США, працівники Посольства та інші офіційні представники Уряду США підтримували діалог з представниками влади та релігійними лідерами і залишались у тісному зв'язку зі священнослужителями, світськими релігійними лідерами та НУО, що сприяли релігійній свободі. У спілкуванні з представниками Адміністрації Президента, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Міністерства закордонних справ, членами парламенту, політичними партіями та місцевими офіційними особами представники уряду США висловлювали занепокоєння ситуацією з релігійною свободою та проявами антисемітизму.

Протягом усього року Посол на зустрічах і в листуванні з представниками влади найвищих рівнів піднімав ширші питання реституції власності громад та збереження культурної спадщини. Посольство підтримувало контакти з місцевими органами влади Волинської області для узгодження з єврейською общиною зусиль, спрямованих на припинення розкопування масового поховання у Володимир-Волинському. У Львові Посольство продовжувало стежити за суперечками, викликаними будівництвом на місці колишньої головної міської синагоги, яку було зруйновано під час Голокосту, і стосовно Краківського ринку.

Посольство підтримувало контакти з місцевими релігійними та політичними лідерами щодо стану єврейського кладовища у Львові і продовжувало відстежувати справи, пов'язані з дискримінацією татар у Криму. Посол також регулярно зустрічався з лідерами основних релігійних груп. Співробітники Посольства регулярно зустрічалися з релігійними лідерами й представниками в Криму, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Києві та Львові, щоб краще зрозуміти турботи цих общин. Співробітники Посольства підтримували тісні стосунки зі священнослужителями та світськими релігійними лідерами у релігійних общинах, а також з представниками соціальних служб релігійного спрямування, такими як Карітас, Американський Єврейський Об'єднаний Розподільчий Комітет («Джойнт») і Національна конференція на підтримку євреїв у Росії, Україні, країнах Балтії та Євразії. Посольство продовжувало при необхідності звертатися до уряду в якості посередника, щоб захистити право зарубіжних релігійних працівників на належне судочинство відповідно до закону.

УКРАЇНА

Посол і представники Посольства відвідували різні релігійні об'єкти, у тому числі церемонії відкриття нових молитовних центрів та релігійних общинних центрів. Співробітники Посольства взяли участь у церемонії вшанування пам'яті жертв масового вбивства у Бабиному Яру. Посольство також підтримало створення комплекту освітніх матеріалів для вчителів і студентів у співпраці з освітньою програмою, присвяченою Голокосту.

Посланник США з питань моніторингу та протидії антисемітизму відвідав Україну 12-15 листопада і зустрічався з релігійними лідерами, представниками влади та керівниками общин для обговорення та заохочення зусиль, спрямованих на боротьбу з антисемітизмом і сприяння релігійній свободі.